

Рецензия

от доц. д-р Петър Кирилов Нешев, член на Научно жури, съгласно заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 1495 от 16.11.2017 г.

Относно: представен дисертационен труд със заглавие „Психологически аспекти на взаимовръзките в семейството ” за присъждане на образователната и научна степен „доктор по психология” от Гергана Василева Тодорова, докторант на самостоятелна подготовка в професионално направление 3.2. „Психология”, докторска програма „Обща психология” към катедра „Психология” към Юридически факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”.

В представения дисертационен труд е разработен проблем с важно теоретично и практическо значение за психологията днес. Авторката си е поставила за цел да изследва причините за конфликтите и разделите в семействата и да предложи стратегии за подобряване и укрепване на семейните отношения. Докторант Тодорова е разгледала и систематизирала начините на взаимодействие между партньорите в двойката – техните взаимоотношения и комуникация.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, приноси, заключение, три приложения, публикации, литература и е в обем от 161 страници. Използвани са 95 научни източника, от които 67 са на кирилица и 28 са на латиница. Като цяло трудът е много добре структуриран, теоретично е обоснован и е с ценна приложна насоченост.

В първа глава са сравнени различни определения, теории и подходи за обяснение на структурата, функциите и кризите в семейството. Тук авторката е съпоставила различни модели на семейни взаимоотношения. По-подробно са разгледани патриархалният модел, ориентираният към децата модел и съпружеският модел. Авторката показва как всеки модел влияе върху възпитанието на децата, разпределението на властта, изпълнението на семейните задължения и удовлетвореността от семейния живот. Докторант Тодорова прави и важното уточнение, че в целия труд разглежда семейството като система, подчинена на два закона – закона на хомеостазата и закона на развитието. Като най-важни параметри на семейната система са посочени семейните роли, семейните подсистеми, семейните правила, семейните стереотипи, семейните митове, семейната история.

В тази част вярно са описани също значението и психологическата специфика на нормативните кризи в развитието на семейството. Посочено е как тези кризи влияят върху структурата, функциите и динамиката на

семейните отношения. Авторката е проследила как кризите се отразяват на психичното и соматично здраве на членовете на семейството и е разгледала различни фактори, стабилизиращи семейната система. Направен е и сполучлив сравнителен анализ на нормално функциониращите и на дисфункционалните семейства. В анализа е изяснена връзката между теорията, клиничната практика и семейната терапия.

Във втора глава докторантката изследва и интерпретира взаимовръзката между индивидуалните особености на партньорите и различните комуникативни стилове. В синтезиран вид са представени възгледите на Алто, Вацлавик, Бейтсън, Палацоли, Готман и Сатир за типовете комуникация и как те насочват семейните отношения към конфликти, разбирателство или безразличие. Тук са посочени и най-честите причини за нарушения на комуникацията, като са разгледани по-подробно феноменът на самоосъществяващото се пророчество и парадоксалната комуникация тип двойна връзка. Гергана Тодорова е направила типология на най-често срещаните неадекватни форми на комуникация при съвременните двойки и семейства. Според нея затрудненията в семейното общуване се дължат преди всичко на недостатъчното внимание, предубедеността, нереалните очаквания, индивидуалните автоматични мисли, изкривяването на реалността. Тези затруднения могат да бъдат преодолені чрез валидизирането на действителността, търпимост, компромиси и поддържане на емпатия.

В трета глава авторката е установила по емпиричен път и е показала значението на най-съществените факторите, влияещи върху стабилността на връзката и удовлетвореността от партньорските отношения. Изследването е организирано и проведено коректно, резултатите са прецизно обработени. По-конкретно е изследвана връзката между четири основни конструкта. Първият конструкт е удовлетвореността от връзката. Вторият конструкт е семейната адаптация. Третият конструкт е емоционалната зависимост. Четвъртият конструкт са комуникативните умения на партньорите.

Като обект на изследването авторката е посочила хетеросексуални двойки или индивиди, живеещи в брак или на семейни начала, или са били обвързани в семейни или емоционални, партньорски взаимоотношения минимум пет години.

Предмет на изследването е разкриване на фактори, които характеризират взаимовръзките, установени в семейството и оказват влияние върху качеството на взаимоотношенията.

Целта на изследването е да се установи взаимното влияние между конструктите. Формулирани и проверени са следните хипотези:

Хипотеза 1: Общата удовлетвореност от връзката се влияе от емоционалната зависимост на партньорите и от техните комуникативни умения.

Хипотеза 2: Развитието на комуникативните умения на партньорите повишава общата удовлетвореност от връзката.

Хипотеза 3: Степента на емоционална зависимост на партньорите е свързана с нивото на нервно-психичното напрежение на всеки от тях и нивото на тревожност.

Хипотеза 4: Между комуникативните умения и семейната адаптация съществува взаимно влияние.

За целта на изследването са избрани следните подходящи методики:

1. Методика за установяване на общата удовлетвореност от брачната връзка (Ейдемилер).

2. Методика за установяване нивото на семейна адаптация и сплотеност (FACES-3, Олсън). За изследването е използвана версия, стандартизирана от Ейдемилер.

3. Методика за установяване на комуникативните умения на партньорите (Михелсон).

Статистическата обработка на резултатите е извършена с програмата за статистическа обработка на данни „R”, версия R 3.3.2. Резултатите са изведени чрез извършване на корелационен и регресионен анализ.

Тодорова доказва, че удовлетвореността от връзката зависи преди всичко от уменията на партньорите да общуват по между си, да изпитват емоционална близост и чувство за семейна сплотеност.

Конкретната връзка между теория и практика е представена в терапевтичния модел за преодоляване на конфликти и проблеми в семейните отношения. Моделът е комбинация между системния и когнитивно-поведенческият подход във фамилната терапия и е разработен подробно в четвърта глава. Много ясно е описана неговата практическа приложимост и полезност за подобряване на семейните отношения и комуникацията между партньорите.

Представените в дисертационния труд теоретични и практически постижения са апробирани в публикациите и в практическата работа на докторантката. Посочените от Гергана Тодорова научни публикации са достатъчни и осъществяват необходимата публичност на съдържанието на дисертационния труд.

Съдържанието, структурата, научните достойнства, водещите идеи, постигнатите резултати и приносите на дисертационния труд са адекватно представени в автореферата.

Посочените научни и научно-приложни приноси точно и вярно отразяват достойнствата на дисертационния труд. По значимите са:

1. Направен е анализ на структурата на семейната система и са изведени някои фундаментални причини за конфликтите и разделите в двойките.
2. Изведени са конструкти, изследването на взаимното влияние на които внася яснота върху моделите на взаимодействие между партньорите в двойката.
3. Проведено е комбинирано емпирично изследване на взаимното влияние на изведените конструкти. Чрез анализа на резултатите от изследването е показана връзката между структурата на семейната система и нейната динамика.
4. Описани са успешни стратегии за подобряване на комуникацията между партньорите и укрепване на връзката.
5. Предложен е терапевтичен модел за подобряване на взаимоотношенията в семейството на базата на подобряване на семейната структура и комуникацията между членовете.

В заключение – представеният дисертационен труд от докторант Гергана Тодорова със заглавие „Психологически аспекти на взаимовръзките в семейството” е разработен компетентно, структурата и съдържанието съответстват на изследвания проблем има практическа стойност. Всичко това ми дава достатъчно основания да изразя положително си мнение и да гласувам на докторант Гергана Василева Тодорова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по психология”.

Варна, 22. 11. 2017 г.

Доц. д-р Петър Нешев: